

Food and Agriculture
Organization of the
United Nations

Science for resilient livelihoods in dry areas

ОЗИҚ-ОВҚАТ ХАВФСИЗЛИГИ: МИЛЛИЙ ВА ГЛОБАЛ ОМИЛЛАР

II-ХАЛҚАРО ИЛМИЙ-НАЗАРИЙ КОНФЕРЕНЦИЯ ДАСТУРИ

2020 йил 16-17 октябрь
Самарқанд, Ўзбекистон

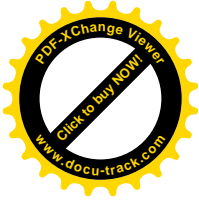
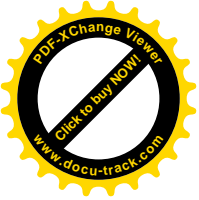
“Food Security: National and Global Drivers”

**International Scientific and Theoretical
Conference**

16-17 October 2020

Samarkand, Uzbekistan

Самарқанд - 2020

АТРОФ-МУҲИТ ТАЪСИРИДА ЭКОЛОГИК ТАЪЛИМНИНГ ТАМОЙИЛЛАРИ

3. Яркулова

Бухоро давлат университети

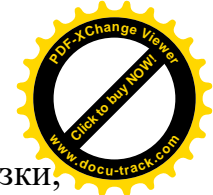
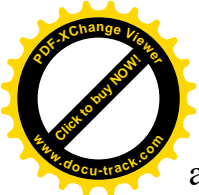
«Таълим тўғрисида»ги Қонун ва «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури»га мувофиқ таълимнинг янги тизимини шакллантириш ва ривожлантириш бир қатор вазифаларни кун тартибига қўймоқда. Улардан энг муҳими ўсиб келаётган ёш авлоднинг табиатга нисбатан янги ахлоқий-экологик муносабатларини шакллантириш мақсадида ўқув-тарбия жараёнининг демократик асосларда ташкил этишдан иборатдир.

Экологик таълимнинг муҳимлиги ҳамда унинг узлуксизлигини таъминлаш заруриятини ҳисобга олиб, Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги «Экологик таълим-тарбия» дастурини яратди. Ушбу дастур давлат ва жамиятнинг таълим-тарбия олдига қўйган ижтимоий буюртмасини қуйидаги йўналишларини амалга оширишни тақозо этади:

- тоза муҳит қуршовида юксак ахлоққа эга бўлган соғлом авлодни тарбиялаш;
- таълимнинг турли босқичларида узлуксиз экологик таълимни жорий этиш;
- академик лицейлар, касб-ҳунар коллежлари, олий ўқув юртлари талабаларининг экологик онги ҳамда ахлоқий-экологик маданиятини шакллантириш;
- ёшларда табиатга нисбатан меҳр-шафқатли муносабатни шакллантириш.

Юқорида кўрсатилган вазифаларни амалга оширишнинг педагогик жиҳатдан қулай йўл ва воситаларини ишлаб чиқиш, таълим-тарбиянинг бу турига хос бўлган етакчи тамойиллар, омиллар ҳамда хусусиятларга таянмоғи керак. Бу эса ахлоқий-экологик тарбиянинг мазмун ва вазифалари сингари тушунчаларнинг янада аниқроқ деталлаштирилишини тақозо этади. Экологик таълим-тарбиянинг мақсади талабаларнинг ўзларини ўраб турган муҳитга масъулият билан муносабатда бўлишини шакллантиришга имкон берадиган билим, қараш ва эътиқодлар тизимини амалий фаолиятнинг барча соҳаларида табиат билан ўзаро уйғун алоқадорликка эришиши эҳтиёжини шакллантиришдан иборат.

Талабаларни ахлоқий тарбиялаш улардаги табиатга бўлган туйғу, ёндашув ва ҳаракатларнинг умуминсоний, маънавий кадриятларга мувофиқ бўлишини тақозо этади. Ёшларнинг ахлоқий қарашлари, кўп жиҳатдан табиатни муҳофаза қилиш, табиат бойликларидан оқилона фойдаланишга оид билимларни ўз вақтида эгаллашлари, уларни кундалик фаолиятларида нечоғлик таъсир этувчи мотив даражасига кўтарилганлигига ҳам боғлиқдир. Шунга кўра, ҳозирги кун талабаларидан келиб чиқиб ҳамда юқорида

айтилганларнинг барчасини эътиборга олган ҳолда таъкидлаш жоизки, талабаларни атроф-муҳит таъсирида ахлоқий тарбиялаш жараёни ҳар томонлама ривожланган шахс маънавий қиёфасини шакллантириш жараёнининг муҳим қисмидир. У талабаларда миллий ва умуминсоний қадрият сифатида табиатга инсонпарварона муносабат, табиат бойликларини сақлаш ва кўпайтиришга оид масъулият туйғуси, экологик муаммоларни амалий ҳал қилишдаги кўникмаларнинг ривожлантирилишини ўз ичига қамраб олади.

Республикадаги ахлоқий-экологик вазият таълим-тарбия тизими олдига муҳим вазифаларни қўяди:

1) талабаларнинг табиатга ахлоқий муносабатлари, табиат қисмларини яхлитликда ва ўзаро алоқадорлик деб қараш;

2) атроф муҳитни тарбияланувчиларнинг илмий дунёқарашини белгилаб берадиган объектив ахлоқий-илмий ҳақиқат сифатида қараш;

3) ахлоқий-экологик тарбияни давлат ва жамият ижтимоий буюртмасининг ижроси сифатида қараш;

4) табиатга муносабатни маънавий маданиятнинг ажралмас қисми сифатида қараш;

5) табиат шахсининг маънавий-ахлоқий бойишидаги асос ва энг кучли омил эканлигини ҳис этиш;

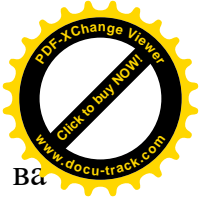
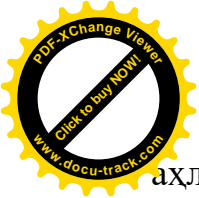
6) табиатга ахлоқий муносабатни шакллантириш; шахсининг ёш ва индивидуал хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда таълим-тарбия жараёнида талабалар табиатни муҳофаза қилишни ахлоқий қадрият сифатида англаб етишларига кўмаклашиш;

7) ахлоқий тарбиянинг мақсад ва вазифаларини аниқ белгилаб олиш, унинг амалиётга йўналтирилганлигини таъминлаш; ахлоқий-экологик муаммога умуммиллий, ижтимоий муаммо сифатида ёндашиш; атроф-муҳит таъсирида талаба шахси ахлоқини шакллантиришга йўналтирилган таълим-тарбия тизимининг дидактик жиҳатдан таъминланишига эришиш, мазкур тизимнинг мазмунини қуйидаги тамойиллар асосида белгилаш: билим, тушунча ва тасаввурларни беришдаги изчиллиги, тизимлилиги, узлуксизлиги, кўргазмалилик, тушунарлилиқ, онглилик ва фаоллик.

Юқорида кўрсатилганларга эришиш учун ўқув материалларини танлаш, табиатни муҳофаза қилишга оид фаолият моҳиятини талабаларга тушунтириш, инсоннинг табиат ҳодисаларини англаши, мазкур ҳодисаларнинг ҳаётийлиги, мукамаллилигини тушуниши; талабаларда табиатга нисбатан инсоний муносабатни шакллантириш; талабалар атроф-муҳитга нисбатан ахлоқий муносабатда бўлишлари лозимлиги устуворлигини англашти.

Ахлоқий-экологик таълим мазмуни ўз ичига қуйидагиларни қамраб олиши керак:

- талабалар кўз ўнгида табиатнинг жонли ва жонсиз илмий манзарасини гавдалантириш, экологик билимларнинг аҳамиятини очиб бериш, экологик ҳодисаларнинг ижтимоий моҳиятини кўрсатиш; талабалар томонидан экологик

ахлоқ меъёрлари ва қонуниятларининг ўзлаштирилишига эришиш, жонли ва жонсиз табиатга қадрият сифатида қараш туйғусини тарбиялаш;

- атроф-муҳитда содир бўладиган ҳодисаларни англаш, билиб олиш лозимлигини кўрсатиш, таълимий вазифаларни ифодалаш, кузатиш ва тажрибаларни режалаштириш ҳамда амалга ошириш, назарий ғояларни ойдинлаштира олиш, идеал ҳамда моддий андозаларни тузиш, улардан фойдалана олиш малакаларини ҳосил қилиш;

- атроф-муҳитга ҳиссий, қадрият сифатида қараш муносабатини шакллантириш, табиатни муҳофаза қилиш ва унинг бойликларидан фойдаланиш мотивларини чуқурлаштириш;

- экологик тур ва тизимлар хилма-хиллигини билишга имкон берадиган биологик назария ва ғояларни ўрганишни ташкил этиш; ахлоқ ва экология соҳасидаги муайян билимлар ҳажмини, тасаввур ва тушунчалар доирасини белгилаш;

- табиатни муҳофаза қилиш, ундан фойдаланишга оид муаммоларни кўйиш ва ҳал қилишнинг уддасидан чиқиш, талабаларнинг табиат билан мулоқотларида педагогик бошқариладиган ҳодиса сифатида ҳам, мустақил ҳис этиш жиҳатидан ҳам амалиётни кенгайтириш, уларда табиатга нисбатан фаол таъсир этувчи муносабатни ҳосил қилиш.

Адабиётлар рўйхати:

1. Хасанов Х.Т. Ekologiya asoslari va tabiatni muhofaza qilish. Toshkent. "Saodat RIO" 1997.
2. Sulstonov P.S., Ahmedov B.P. Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish asoslari. Toshkent, 2004.
3. <http://www.emissia.spb.su/offline/a355.htm>

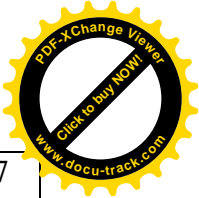
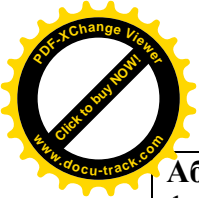
ТАБИЙ РЕСУРСЛАРНИ ЎРГАНИШ ТАРИХИ ВА ОЗИҚ-ОВҚАТ ХАВФСИЗЛИГИ (ҚУЙИ ЗАРАФШОН МИНТАҚАСИ МИСОЛИДА)

М.К. Эргашева

Бухоро давлат университети

Олимлар дунё бўйича глобал муаммоларнинг 40 дан ортиқ турлари мавжудлиги қайд этишган. Шулардан 10 та муаммо янада долзарб ҳисобланади. Озиқ-овқат ва унинг хавфсизлигини таъминлаш шулар қаторига киради. Айниқса, қурғоқчил минтақаларда мазкур муаммо янада хавфлидир.

Академик В.П.Максаковский ўзининг ўқув қўлланмасида америкалик экспертларнинг қишлоқ хўжалигини қурғоқчил районларда янги методлар орқали ривожлантирилиши озиқ-овқат муаммосини ижобий ҳал қилади, деб айтишган. Жумладан, "... ФАО маълумотларига кўра мана шундай йўл тутилса, тахминан 30 млрд кишини боқиш мумкин"[1].

Абраев Х. Корхоналарда аҳоли бандлигини таъминлаш орқали аҳоли фаровонлигини ошириш	597
Г.Р. Жумаева, Й.Ш. Ташпулатов Талабаларга экологик – ахлоқий таълим – тарбия беришнинг ўзига хос томонлари	600
З.Ў. Джумаева, Г.М. Маткаримова Табиий маҳсулотларнинг аҳоли саломатлигини таъминлашдаги ўрни	602
В. Каримов, М. Юнусов, Ф. Хабибуллаев Соғлом овқатланиш ва соғломлаштириш масалалари	604
Н.Ш. Рахматуллина, С.Н. Мухамедова, М.Т. Рахмедова, О.С. Чарышникова, М.М. Абдуллаева, Ю.В. Левицкая Изменение активности ферментов антиоксидантной системы листьев чинары в зависимости от условий произрастания	606
Н.Ш. Рахматуллина, С.Н. Мухамедова, М.Т. Рахмедова, О.С. Чарышникова, М.М. Абдуллаева, Ю.В. Левицкая Сезонная динамика основных маркеров стресса в листьях чинары в условиях городской среды семиаридной зоны	608
О.Қ. Қувондиқов, Ў.Т. Ўсаров, Р.М. Ибадов “Ҳозирги замон табиий фанлар концепцияси” фанининг талабаларда табиат ва инсон уйғунлиги ғоясини сингдиришдаги ўрни	610
Бозорова Р. Ш. Экологик тарбия асоси–поклик, озодалик, тозаликдир	612
З. Яркулова Атроф-муҳит таъсирида экологик таълимнинг тамойиллари	616
М.К. Эргашева Табиий ресурсларни ўрганиш тарихи ва озик-овқат хавфсизлиги (қуйи зарафшон минтақаси мисолида)	619